

نوع مقاله: پژوهشی

دریافت مقاله: ۱۳۹۷/۱۲/۲۵

پذیرش مقاله: ۱۳۹۸/۰۶/۰۵

صفحات: ۱-۱۳

doi: 10.29252/mmi.2.22.1

مرز محله در بافت تاریخی شهرهای ایران، نمونه پژوهشی: محله علی قلی آقا، شهر اصفهان*

شاهد مغربی** قاسم مطلبی*** محمود قلعه‌نویی****

چکیده

مرز و محدوده محله، از موضوعاتی هستند که در پژوهش‌های شهرسازی و طراحی شهری به‌طور گسترده به آنها پرداخته شده است. طبعاً در مطالعات متعددی نیز موضوع "مرز محله در بافت تاریخی شهرهای ایران" بررسی شده، اما مرور ادبیات موضوع نشان می‌دهد که همچنان ابهاماتی در این رابطه وجود دارند و از مهم‌ترین آنها، چگونگی مرز محله در این بافت‌ها است. به این مسئله، دو پاسخ متناقض داده شده است؛ دسته‌ای از مطالعات، برای محله‌های بافت تاریخی شهرهای ایران، مرز کاملاً مشخص قائل بوده، در حالی که دسته دیگر، مرز محله‌ها را در این بافت‌ها "مبهم" دانسته و معتقد هستند هر محله به‌صورت "تدریجی" به محله دیگری می‌رسد. هدف مقاله حاضر، "تشخیص" مرز محله در این بافت‌ها است. در این راستا، "محله علی‌قلی آقا" در بافت تاریخی شهر اصفهان، به‌عنوان نمونه پژوهشی انتخاب شده و از روش تحقیق کیفی "تحلیل محتوای عرفی" استفاده شده است. در این رابطه، مرز محله علی‌قلی آقا از سه طریق مورد بررسی قرار گرفته است؛ مرز تاریخی، مرز محله بر اساس مصاحبه خانه به خانه و مرز ذهنی ترسیم‌شده توسط ساکنان محله. در میان این سه طریق، مرز تاریخی که بر اساس ساختار تاریخی دسترسی و عناصر شاخص محله کشف شده، نشان‌دهنده نظم پنهان در ساختار بافت است و روش بدیعی را برای کشف مرز عینی محله در بافت‌های تاریخی شهرهای ایران ارائه می‌نماید. جالب آنکه صحت دستاوردهای این روش، توسط دو مرز دیگر تأیید می‌شود. در نهایت، مقاله به این نتیجه رسیده است که بر اساس ساختار تاریخی، مرز کاملاً مشخص و عینی در بخشی از محله وجود دارد. این مرز غالباً در بن‌بست‌ها و دربندها است و از پشت به پشت خانه‌ها می‌گذرد. همچنین در مکان‌هایی که مرز مشخص و عینی وجود ندارد، می‌توان حدود محله را بر اساس این مرز تعیین نمود.

کلیدواژه‌ها: مرز، محله، بافت تاریخی، عینیت، ذهنیت

* این مقاله برگرفته از رساله دکتری شاهد مغربی با عنوان «تبیین مفهوم ماندگاری در فضای شهری با تأکید بر دگردیسی/پایایی، مورد پژوهی محله علی‌قلی آقا شهر اصفهان» به راهنمایی دکتر محمود قلعه‌نویی و دکتر قاسم مطلبی و مشاوره دکتر استیفن کفی در دانشگاه هنر اصفهان است.

** دانشجوی دکتری شهرسازی اسلامی، دانشکده معماری و شهرسازی، دانشگاه هنر اصفهان (نویسنده مسئول). shaheadm@gmail.com

*** دانشیار، دانشکده معماری، دانشگاه تهران. motalebi@ut.ac.ir

**** دانشیار، دانشکده معماری و شهرسازی، دانشگاه هنر اصفهان. m.ghalehnoee@au.ac.ir

مقدمه

شناخت محدوده محله و یافتن مرز آن، از موضوعات دارای "اهمیت" در مطالعات رشته شهرسازی و طراحی شهری است؛ این موضوع، به‌ویژه در بافت تاریخی شهرهای ایران، نه‌تنها در عرصه نظری از مباحث مهم و مناقشه برانگیز بوده، بلکه در بسیاری از زمینه‌های کاربردی، از جمله تعیین استانداردها و سرانه‌های شهری و تخصیص و توزیع کاربری‌ها در طرح‌های جامع و تفصیلی، از عوامل اصلی و تأثیرگذار است (پوراحمد و همکاران، ۱۳۸۴). در واقع، مفاهیم محله و محدوده و مرز آن، به شدت با هم درآمیخته‌اند تا جایی که در بعضی از تعاریف از محله، این مفهوم به‌واسطه محدوده یا مرز آن تعریف می‌شود (عبدالهی و همکاران، ۱۳۸۹؛ حسینی و سلطانی، ۱۳۹۷)؛ بر این اساس، هر محله‌ای بدون مرز یا محدوده نمی‌تواند موجودیت داشته باشد (Sun-Young, 2003). همین نکته، اهمیت پرداختن به این موضوع را بیش از پیش نشان می‌دهد.

طبعاً با توجه به اهمیت موضوع محدوده و مرز محله، مطالعات گسترده‌ای در هر دو حوزه کاربردی و نظری در این رابطه انجام شده، اما مرور پیشینه پژوهش درباره محدوده و مرز محله در بافت تاریخی شهرهای ایران نشان می‌دهد که همچنان به برخی از پرسش‌های کلیدی، پاسخ‌های متناقض داده شده‌اند. در واقع وجود این تناقض‌ها، "ضرورت" انجام این پژوهش را شکل داده است. یکی از مهم‌ترین این پرسش‌ها، "چگونگی حدود و مرز محله‌ها در بافت تاریخی شهرهای ایران است". در پاسخ به این "پرسش اصلی"، دسته‌ای از مطالعات نشان داده‌اند که این محله‌ها دارای حدود و مرز نسبتاً مشخصی بوده (بحرینی و فروغی‌فر، ۱۳۹۵؛ شیبه، ۱۳۹۶؛ حبیبی، ۱۳۹۷؛ حسینی و سلطانی، ۱۳۹۷)، در حالی که دسته دیگری از مطالعات، مدعی هستند که اساساً حدود و مرز مشخصی برای محله‌ها در بافت تاریخی شهرهای ایران وجود ندارد (قاسمی، ۱۳۸۴؛ ثقه‌الاسلامی و امین‌زاده، ۱۳۹۲؛ محمدی‌زاده و همکاران، ۱۳۹۷). پرداختن به این تناقض، مسئله این پژوهش را شکل داده است.

به بیان دیگر، "مسئله پژوهش" حاضر این است که محله‌های بافت تاریخی شهرهای ایران، چگونه از هم تمییز داده می‌شوند و "هدف" اصلی، کشف چگونگی محدوده و مرز محله‌ها در بافت تاریخی شهرهای ایران است. به این منظور، "محله علی‌قلی‌آقا" در بافت تاریخی شهر "اصفهان"، به‌عنوان نمونه پژوهشی انتخاب شده و با بررسی منابع آرشو شده، مطالعه و تحلیل ساختار دسترسی تاریخی محله، "مشاهده

مستقیم" و "مصاحبه" با ساکنان این محله، به جمع‌آوری داده‌های مرتبط پرداخته شده است. در نهایت با استفاده از روش پژوهش کیفی "تحلیل محتوای عرفی"، این داده‌ها تحلیل و تفسیر و نتایج ارائه شده‌اند.

پیشینه پژوهش

به‌طور کلی، پیشینه پژوهش درباره حدود و مرز محله، به دو دسته اصلی تقسیم می‌شود؛ "مطالعات کاربردی" که غالباً در طرح‌های جامع و تفصیلی انجام شده‌اند و "مطالعات نظری". در دسته نخست، آنچه در شهرهای ایران و به‌طور مشخص اصفهان رخ داده، هر چند با عناوینی نظیر "مرز محله"، "محدوده محله" و ... آورده شده، اما در واقع نظام "بلوک‌های شهری" مبنای قرار داده شده است. به‌عبارت دیگر، در مطالعات طرح‌های جامع و تفصیلی، عملاً به مرز و محدوده محله‌ها پرداخته نشده است و بلوک‌های شهری، واحدهای برنامه‌ریزی را شکل داده‌اند. در بیشتر موارد، این بلوک‌های شهری در طول زمان بر اساس تقسیماتی که خیابان‌ها به وجود آورده شکل گرفته و گاهی شامل چندین محله می‌شوند؛ لذا نتایج این مطالعات درباره موضوع مرز محله در بسیاری از موارد، کمتر قابل اتکا هستند (بدری‌زاده و همکاران، ۱۳۷۴؛ قدمی، ۱۳۸۳؛ پوراحمد و همکاران، ۱۳۸۴).

در دسته مطالعات نظری نیز پرداختن به موضوع محدوده و مرز در فضای شهری، موضوع جدیدی نیست و پیشینه نسبتاً گسترده‌ای در ادبیات شهرسازی و طراحی شهری دارد؛ از جمله می‌توان به مطالعات "کوپن لینچ" (1960)، "ادوارد رلف" (1976) و "محمود توسلی" (۱۳۶۹) اشاره نمود. از طرف دیگر، این موضوع از مباحثی است که همچنان به آن پرداخته می‌شود؛ به‌عنوان مثال می‌توان از مطالعات اخیر "هلن کرنی" (2017)، "النا بسی" (2015) و "کریستن کارتر مک‌کی" (2014) در این حوزه نام برد. شایان ذکر است که چگونگی تعیین حدود و مرز محله در مطالعات اخیر، از مباحث مجادله برانگیز نیز بوده است (Scott et al., 2018; Rink, 2016; Hall, 2013). در ارتباط با چگونگی تعیین مرز محله در بافت تاریخی شهرهای ایران نیز وجود داشته و پژوهش‌های بسیاری در این حوزه انجام شده و نتایجی گاه متناقض در این رابطه ارائه شده‌اند.

مبانی نظری

یکی از تعیین‌کننده‌ترین پرسش‌ها درباره مرز محله این است که اساساً محله‌ها در بافت تاریخی شهرهای

روش انجام پژوهش

دلیل انتخاب محله علی قلی آقا به عنوان نمونه پژوهشی محله "علی قلی آقا" ویژگی‌هایی دارد که برای این مطالعه مناسب است. یکی از این ویژگی‌ها، انسجام و قدمت (حداقل بیش از ۳۰۰ سال) محله است (شفقی، ۱۳۸۱؛ طبسی، ۱۳۸۱؛ Khadem Moakhar et al., 2015). همچنین بررسی نقشه‌ها و عکس‌های هوایی شهر اصفهان در طول ۶۰ سال گذشته نشان می‌دهد که محله، از "تغییرات بنیادین" مدرنیزاسیون معاصر شهری نسبت به بسیاری دیگر از محله‌های واقع در بافت تاریخی مصون بوده است. به عبارت دیگر، ساختار تاریخی محله بر هم نخورده و ماندگار بوده است. همچنین، بر اساس مشاهدات مستقیم پژوهشگران و مصاحبه‌های انجام شده، زندگی روزمره در محله جاری بوده و بر خلاف بسیاری دیگر از محله‌های بافت تاریخی، همچنان پاسخ‌گوی بسیاری از نیازهای اصلی ساکنان خود است.

روش پژوهش

"تحلیل محتوای کیفی"، روشی برای تحلیل و تفسیر محتوای داده‌های یک متن است (Hsieh et al., 2005). متن می‌تواند هر چیز معناداری در ارتباط با انسان باشد؛ برای مثال، اسناد عمومی، یادداشت‌های شخصی، یک شعر، یک موسیقی و یا یک فضای شهری (Seamon, 2000). از این رو، "تحلیل محتوای کیفی"، روش مناسبی جهت انجام این پژوهش است. از سوی دیگر، با توجه به اینکه در ادبیات پژوهش به طور غیرمنسجم به موضوع مرز محله در فضاهای شهرهای ایران پرداخته شده، از میان رویکردهای مختلف در تحلیل محتوای کیفی، رویکرد "تحلیل محتوای عرفی" جهت انجام این بخش مناسب‌تر است؛ زیرا در این رویکرد، پژوهشگر باید از به کارگیری هر گونه "دسته‌بندی از پیش انگاشته" پرهیز کند و به جای آن، خود را در داده‌های جمع‌آوری شده شناور نماید تا شناخت حاصل شود (Kondracki et al., 2002).

مرز تاریخی محله علی قلی آقا

برای بررسی مرز تاریخی محله‌های تاریخی اصفهان، منابع متعددی بررسی شدند که در آنها به چگونگی هم‌جواری محلات در بافت تاریخی اشاره شده است (مهندسین مشاور کوکس، ۱۳۴۰؛ مهندسین مشاور ارگانیک، ۱۳۵۰؛ مهندسین مشاور ارگانیک، ۱۳۵۷؛ اداره کل مسکن و شهرسازی استان اصفهان، ۱۳۶۷؛ اداره کل مسکن و شهرسازی استان اصفهان، ۱۳۷۲؛ بدری‌زاده و همکاران، ۱۳۷۴؛ شفقی، ۱۳۸۱؛ شهرداری اصفهان، ۱۳۸۵؛ مسعود و همکاران، ۱۳۹۲؛ سازمان نوسازی

ایران دارای مرز "مشخص" هستند یا خیر؟ بررسی‌ها نشان داده دو نگرش اصلی و کاملاً متناقض در پژوهش‌های انجام شده درباره پرسش مطرح شده وجود دارند. "نگرش نخست" بر این مدعی است که محله در این بافت‌ها دارای مرز "مشخص" است (شیعه، ۱۳۹۶؛ حبیبی، ۱۳۹۷). به دیگر سخن، محله‌های تاریخی ایرانی، «دارای نشانه‌های تشخیص، عناصر کالبدی تعریف شده و مرز و محدوده تقریباً معین» هستند (حسینی و سلطانی، ۱۳۹۷: ۲۶) و طبیعتاً با مطالعه این محله‌ها، این مرز قابل شناسایی است. در این نگاه، چنانچه مرز محله‌ای در بافت تاریخی قابل تشخیص نباشد، به احتمال فراوان، علت آن را باید در مداخله‌ها و یا آسیب‌هایی که فرآیند مدرنیزاسیون معاصر بر ساختار فضایی و بافت آن وارد کرده است جست‌وجو نمود؛ زیرا در این نگرش، مرز محله از "اصول اصلی انسجام‌بخش" در بافت تاریخی است (بحرینی و فروغی‌فر، ۱۳۹۵).

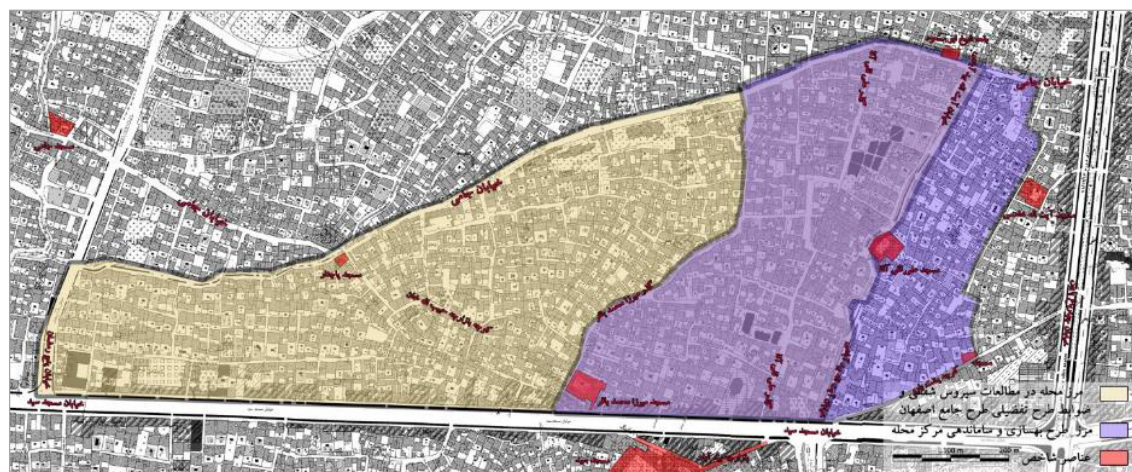
"نگرش دوم" در تقابل با نگرش اول قرار دارد و برای محله‌های تاریخی شهرهای ایران، مرز "مشخصی" قائل نیست (قاسمی، ۱۳۸۴؛ ثقه‌الاسلامی و امین‌زاده، ۱۳۹۲؛ محمدی‌زاده و همکاران، ۱۳۹۷). «مرز کالبدی در محله به صورت گذرهای باریک اطراف محله تعریف شده، در برخی مکان‌ها نیز مرز مشخصی وجود ندارد، علاوه بر آن، بین محلات مجاور هم هم‌پوشانی وجود دارد» (ثقه‌الاسلامی و امین‌زاده، ۱۳۹۲: ۴۱). در این نگرش، دلیل نبودن مرز مشخص در محله‌ها، در ساختار فضایی محلات تاریخی نهفته است. بر این اساس، شهرهای تاریخی ایران، دارای امتزاج و پیوستگی فضایی ویژه‌ای هستند که محله‌ها را به صورت یک کلیت یکپارچه در بافت تاریخی در کنار هم قرار داده است؛ به طریقی که هر محله از محله هم‌جوار خود با مرزهای مشخصی جدا نشده و با حرکت در محله، "تدریجاً" به محله دیگر می‌رسیم (قاسمی، ۱۳۸۴؛ محمدی‌زاده و همکاران، ۱۳۹۷).

نکته مهم دیگر درباره مرز محله این است که در بسیاری از پژوهش‌ها، نتایج بر اساس سرشماری و اطلاعات جمعیتی بوده و صرفاً ابعاد "کمی" برای یافتن مرز محله مورد توجه قرار گرفته‌اند (برنون و همکاران، ۱۳۹۵). این رویکرد به‌ویژه در مطالعاتی بیشتر استفاده شده که بر اساس آنها در شهرها سیاست‌گذاری شده است؛ در حالی که نتایج این رویکرد هم برای پژوهش و هم برای سیاست‌گذاری، مبنای کاملی نیستند. لذا لزوم پرداختن به ابعاد "کیفی" و "ذهنی" درباره موضوع مرز محله، اجتناب‌ناپذیر می‌نماید (Coulton, 2012; Sampson et al., 2002).

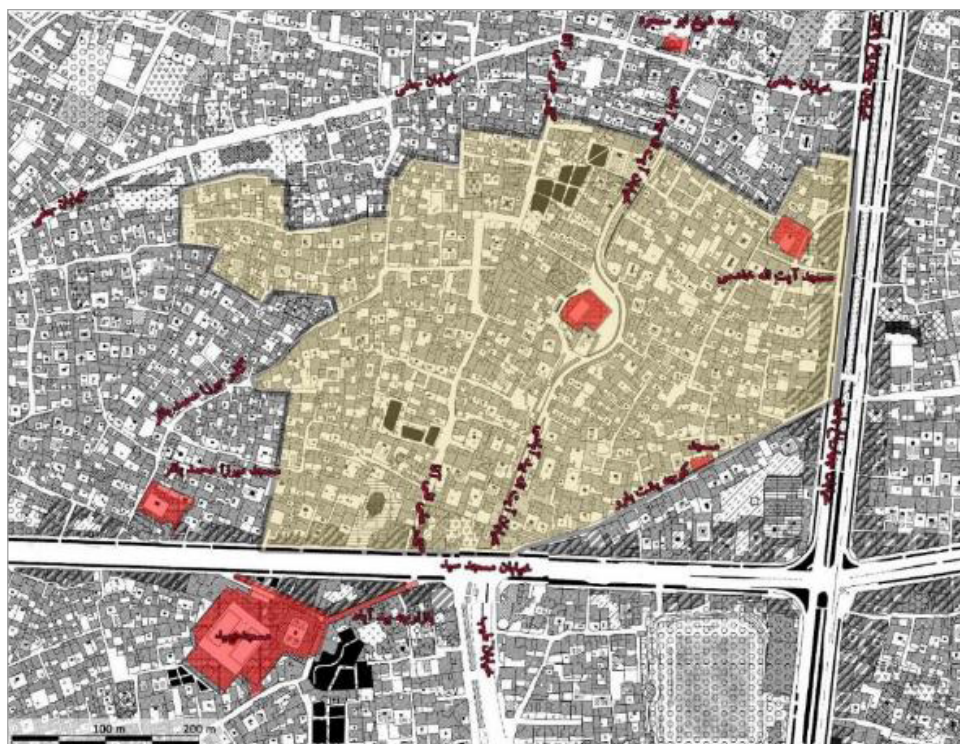
و بهسازی شهر اصفهان، ۱۳۷۸: ۲). در میان آنها، مرز محله علی‌قلی‌آقا در مطالعات "سیروس شفقی" (۱۳۸۱: ۳۷۵)، "ضوابط طرح تفصیلی طرح جامع اصفهان" (شهرداری اصفهان، ۱۳۶۴) و "طرح بهسازی و سامان‌دهی مرکز محله علی‌قلی‌آقا" (سازمان نوسازی و بهسازی شهر اصفهان، ۱۳۷۸: ۹) به‌طور مشخص ترسیم شده است (تصویر ۱)، اما مشاهدات مستقیم پژوهشگران از محله، نشان می‌دهد که این مرزها در ارتباط با پرسش اصلی این پژوهش در محله علی‌قلی‌آقا دقت لازم را ندارند. البته لازم به ذکر است که هدف این مطالعات هم پرداختن به حدود و مرز این محله در بافت تاریخی نبوده است. از میان این منابع بررسی شده، تنها مرز ترسیمی در "طرح تفصیلی منطقه یک اصفهان" تا حدی دقیق‌تر است (مهندسین مشاور نقش جهان پارس، ۱۳۷۱: ۴۳). هر چند در شرق، مرز محله منطبق بر خیابان «چهارباغ پایین» است و «مسجد آیت‌اله خادمی» را دربرمی‌گیرد و بر اساس مشاهدات محلی، این مسجد نقش مرکز محله مجاور را دارد، لذا نمی‌تواند مرز محله علی‌قلی‌آقا تا این خیابان امتداد داشته باشد (تصویر ۲). همچنین مرز ترسیمی در بسیاری از جاها، منطبق با گذرها و کوچه‌های محله است؛ در حالی که مشاهدات و مصاحبه‌های محلی، صحت این انطباق را تأیید نمی‌کنند. بنابراین برای کشف مرز تاریخی محله علی‌قلی‌آقا، در گام نخست بر اساس مشاهدات و مصاحبه‌ها از ساکنان و نیز دسترسی‌ها و عناصر تاریخی، محله‌های همسایه محله علی‌قلی‌آقا به‌طور حدودی مشخص شدند (تصویر ۳). در گام بعدی، منابع مختلف آرشیوی بررسی شدند و در

نهایت، نقشه‌های "طرح تفصیلی ارگانیک اصفهان"^۵ (مهندسین مشاور ارگانیک، ۱۳۵۷) به‌عنوان بستر تعیین مرز تاریخی انتخاب شده و نظام دسترسی تاریخی در محله در آن مشخص شد. بر این اساس، هفت نوع دسترسی تشخیص داده شد؛ راسته محله، بازارچه، گذر مادی، کوچه‌ها، صحنه‌جا، دربندها^۶ و بن‌بست‌ها (تصویر ۴). سپس خانه‌ها بر اساس اینکه ورودی آنها به هر یک از انواع دسترسی‌ها باز می‌شود، دسته‌بندی شدند (تصویر ۵).

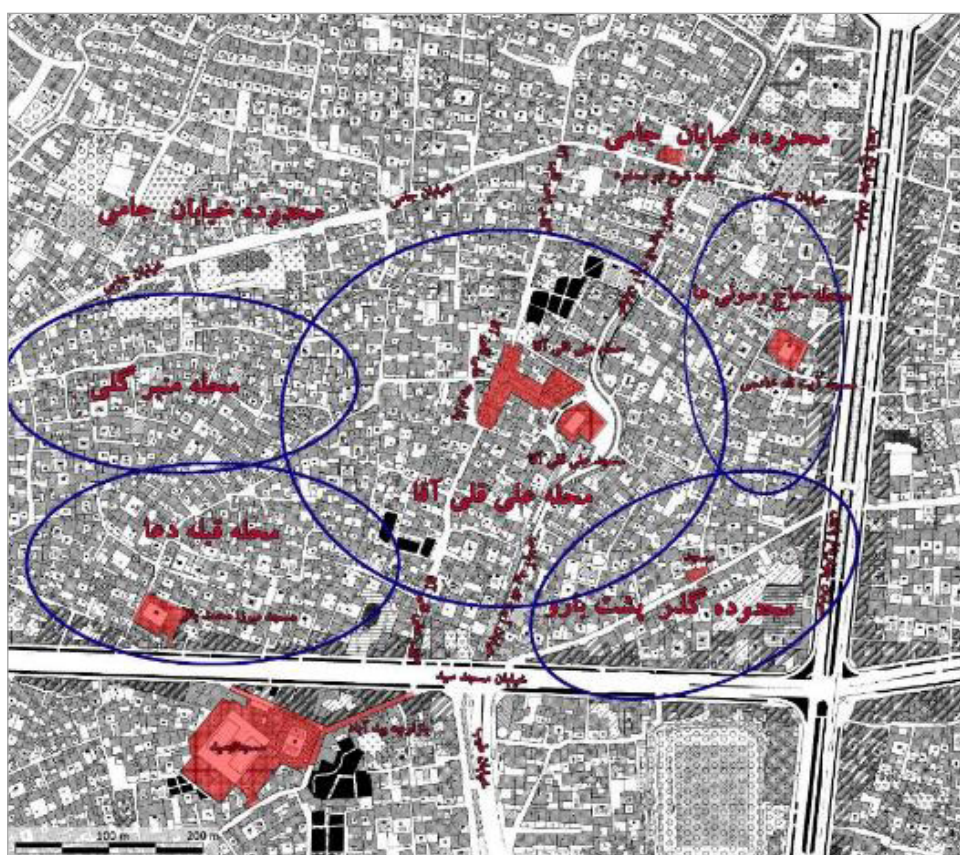
بررسی این دسته‌بندی نشان می‌دهد خانه‌هایی در محله وجود داشته که همسایه دیوار به دیوار خانه‌هایی در محله مجاور یا به‌عبارت دیگر، "پشت به پشت" هم هستند. ساکنان این خانه‌ها در عمل هیچ‌گاه نمی‌توانند همدیگر را ملاقات کنند مگر از طریق پشت بام؛ زیرا ورودی هر یک از این خانه‌ها در گذر فرعی، بن‌بست یا دربندی باز می‌شود که راه به دو گذر اصلی متفاوت دارد. در این خصوص، یکی از اهالی محله در مصاحبه عنوان می‌نمود که تنها در فصل زمستان هنگامی که برف می‌بارد و جهت پارو کردن برف به پشت بام می‌رویم، همسایه خود را می‌بینیم.^۸ تحلیل این ویژگی فضایی، پژوهش را به این تفسیر رساند که بخشی از مرز محله علی‌قلی‌آقا با محله‌های مجاور، به‌طور "مشخص" چنین جایی است؛ در حالی که مرز محله در گذر اصلی و کوچه‌های محله همچنان معلوم نیست، اما با توجه به وجود مرزهای "مشخص"، می‌توان حالت‌های "احتمالی" مرز محله را در گذر اصلی و کوچه‌ها تعیین نمود (تصویر ۶).

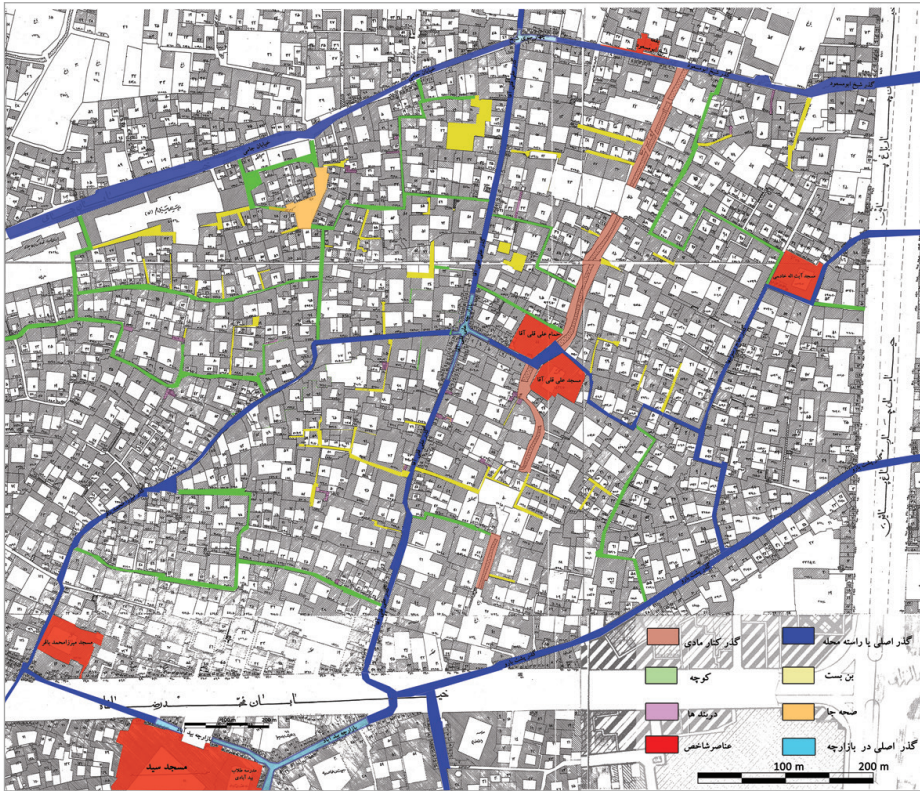
تصویر ۱. تطبیق مرز محله در نقشه تقسیم‌بندی محلات اصفهان تنظیم «سیروس شفقی» و «عباس بهشتیان» در سال ۱۳۵۲ (شفقی، ۱۳۸۱: ۳۷۵)، مرز محله در «ضوابط طرح تفصیلی طرح جامع اصفهان» (شهرداری اصفهان، ۱۳۶۴) (این دو مرز منطبق بر هم هستند و با رنگ کرم مشخص شده‌اند) و مرز محله در «طرح بهسازی و سامان‌دهی مرکز محله علی‌قلی‌آقا» (سازمان نوسازی و بهسازی شهر اصفهان، ۱۳۷۸: ۹) (این مرز با رنگ آبی مشخص شده و با دو مرز قبلی در بخش مرکزی اشتراک دارد) بر روی نقشه GIS (آرشیو معاونت شهرسازی شهرداری اصفهان، ۱۳۸۵) به‌روز شده توسط پژوهشگران

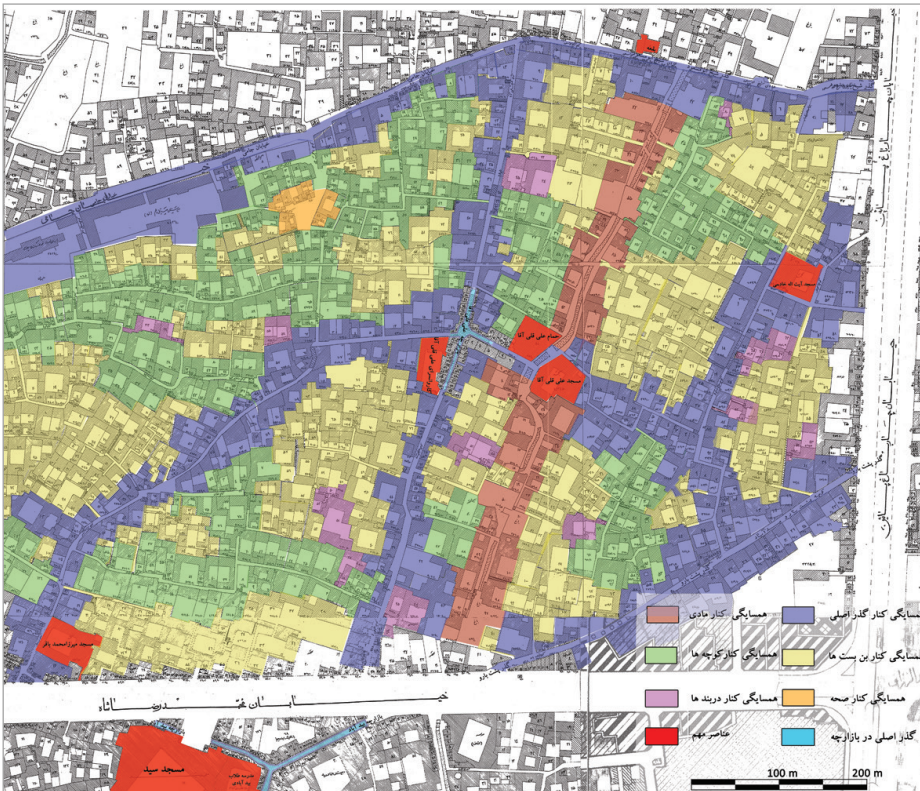
تصویر ۲. تطبیق مرز محله علی قلی آقا در نقشه تقسیم‌بندی محلات اصفهان (مهندسین مشاور نقش جهان پارس، ۱۳۷۱:۴۳) بر روی نقشه GIS (آرشیو معاونت شهرسازی شهرداری اصفهان، ۱۳۸۵) به‌روز شده توسط پژوهشگران

تصویر ۳. گمانه‌های اولیه در خصوص حدود محله علی قلی آقا و محله‌های مجاور آن بر روی نقشه GIS (آرشیو معاونت شهرسازی شهرداری اصفهان، ۱۳۸۵) به‌روز شده توسط پژوهشگران

تصویر ۴. انواع دسترسی های تاریخی محله علی قلی آقا، بر روی نقشه طرح تفصیلی ارگانیک (مهندسین مشاور ارگانیک، ۱۳۵۷)

تصویر ۵. دسته بندی خانه های محدوده حدسی محله بر اساس انواع دسترسی تاریخی بر روی نقشه طرح تفصیلی ارگانیک (مهندسین مشاور ارگانیک، ۱۳۵۷)

نموده و سپس مرز محله علی‌قلی‌آقا را بر روی نقشه خام محله ترسیم نمایند.^{۱۲} جمع‌بندی این ترسیمات، در تصویر ۸ آورده شده است.

بحث

در بخش‌های پیشین، مرز محله علی‌قلی‌آقا از وجوه مختلف مورد بررسی قرار گرفت تا بدین وسیله، هر چه دقیق‌تر به پرسش اصلی این پژوهش پاسخ داده شود؛ از جمله اینکه مرز محله در "گذشته"، پیش از اعمال تغییرات مدرنیزاسیون، در قالب مرز تاریخی کشف شده است، در حالی که مرز محله بر اساس مصاحبه‌خانه به خانه و مرز ذهنی ترسیم‌شده توسط ساکنان، نشان‌دهنده شرایط مرز "امروزی" محله هستند. بنابراین، مرز محله هم در گذشته و هم در حال بررسی شده است.

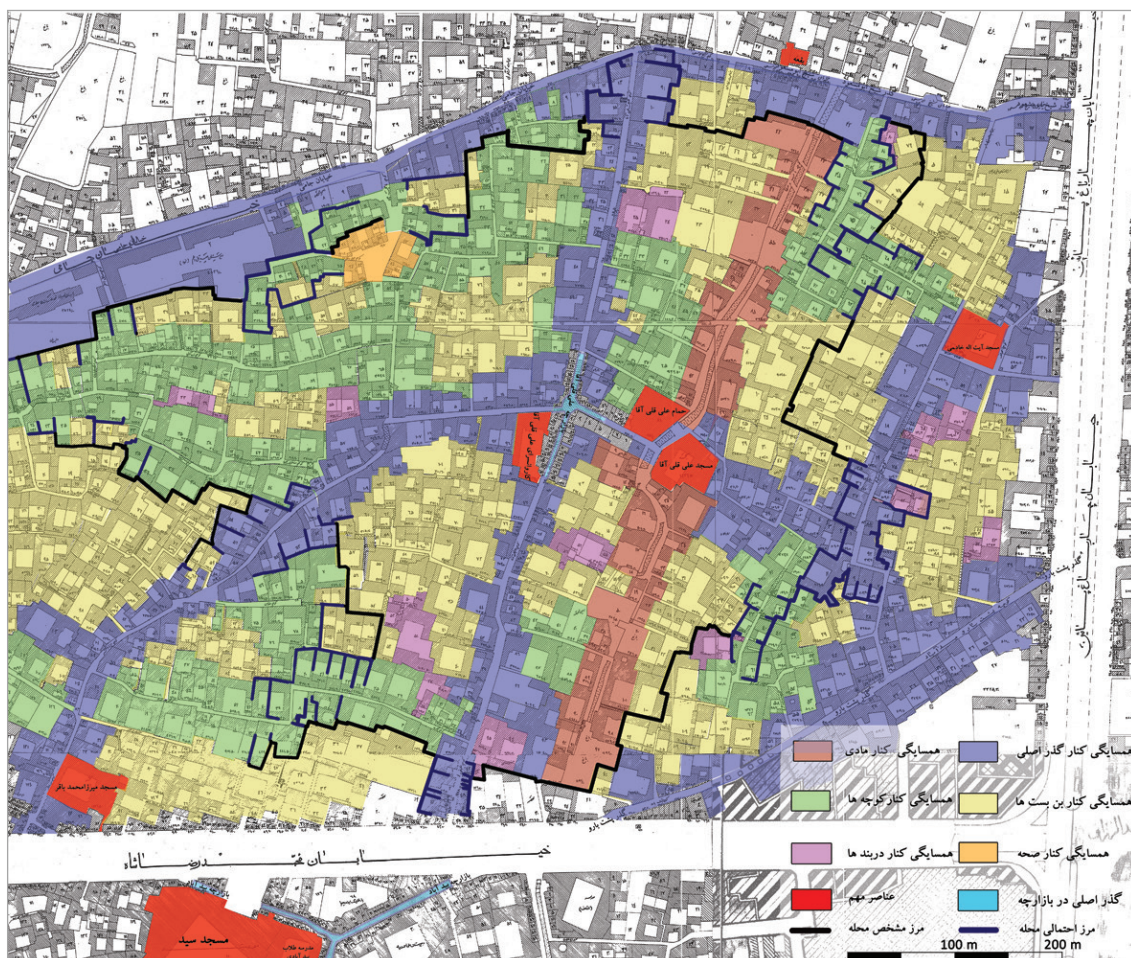
یکی دیگر از وجوه مهمی که به آن پرداخته شده، وجه عینی و ذهنی است. طبعاً مرز ذهنی ترسیم‌شده توسط ساکنان محله علی‌قلی‌آقا، نشان‌دهنده ذهنیت آنها از مرز محله است.

مرز محله بر اساس مصاحبه‌خانه به خانه

این بخش، برای کشف مرز امروزی محله انجام شد؛ زیرا در طول زمان امکان دارد که ادراک فضایی ساکنان محله از مرزهای آن، تغییر کند (قرشی و همکاران، ۱۳۹۴). لذا از خانه‌هایی که در حدود مرز تاریخی محله (تصویر ۶) و مرز محله در طرح تفصیلی منطقه یک (تصویر ۲) قرار داشتند، پرسیده شد "آیا خانه شما در محله علی‌قلی‌آقا قرار دارد؟". این مصاحبه به صورت "نمونه‌گیری تصادفی هدفمند" انجام شد^{۱۳} (تصویر ۷).

مرز ذهنی ترسیم‌شده توسط ساکنان محله

هدف مصاحبه‌های این بخش، کشف مرز محله علی‌قلی‌آقا در ذهنیت اهالی محله و مقایسه آن با دیگر مرزهای کشف‌شده است.^{۱۴} برای انتخاب مصاحبه‌شوندگان، مانند مصاحبه پیشین، از "نمونه‌گیری تصادفی هدفمند" استفاده شد.^{۱۵} در این مصاحبه‌ها، پس از اینکه اطمینان حاصل شد مصاحبه‌شوندگان ساکن محله هستند، از آنها خواسته شد حدود محله را "بیان"

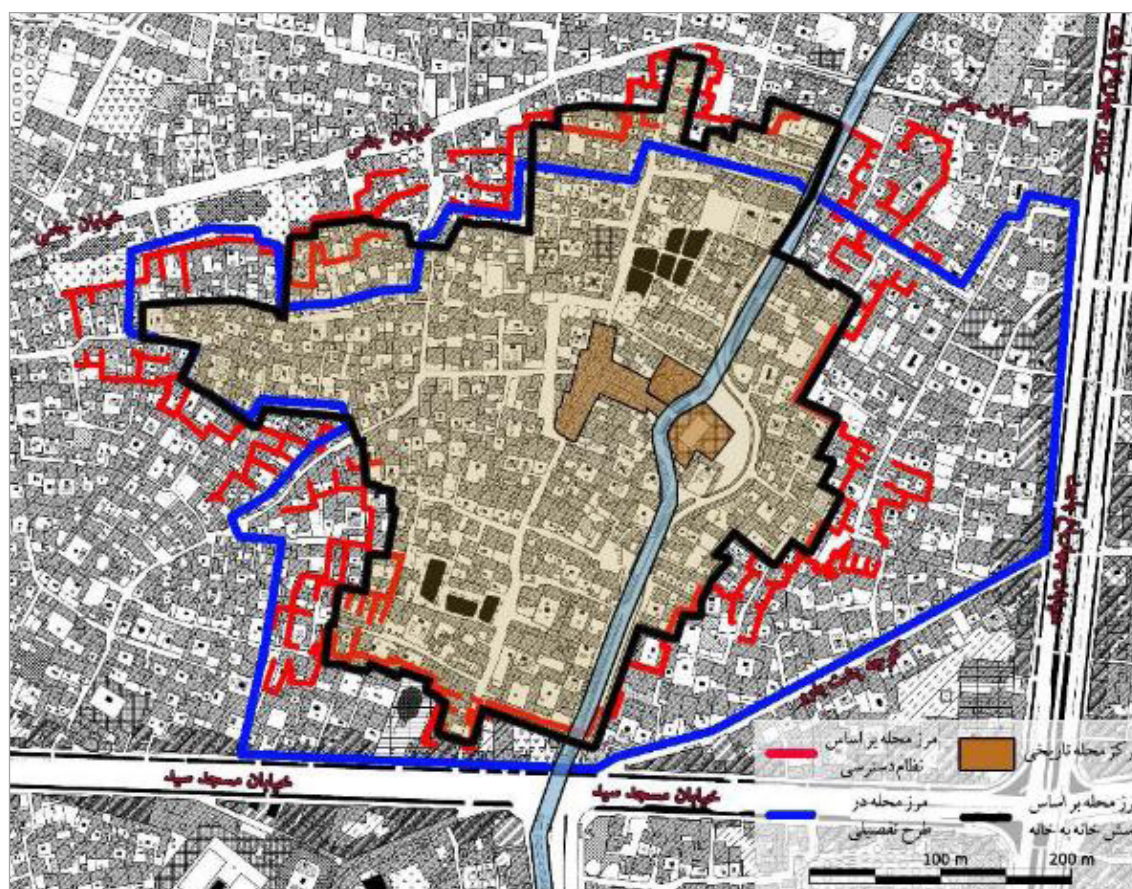
تصویر ۶. مرز تاریخی محله علی‌قلی‌آقا بر اساس نظام دسترسی تاریخی بر روی نقشه طرح تفصیلی ارگانیک (مهندسین مشاور ارگانیک، ۱۳۵۷)

از طرف دیگر، مرز تاریخی محله، بر اساس نظام دسترسی تاریخی و عناصر شاخص محله و محلات مجاور بوده؛ لذا "عینیت"، مبنای این مرز است و می توان آن را "مرز عینی" محله قلمداد نمود. در نهایت، مرز محله بر اساس مصاحبه خانه به خانه، بر مبنای پاسخ فرد مصاحبه شونده درباره اینکه آیا واحد مسکونی که در آن ساکن است در محله قرار دارد یا ندارد، ترسیم شده است؛ لذا می توان گفت که هم عینیت و هم ذهنیت در این مرز لحاظ شده اند.

با مقایسه مرزهای ذهنی ترسیم شده توسط ساکنان محله علی قلی آقا با دیگر مرزها، می توان گفت، به جز چند مورد استثنا، ذهنیت ساکنان محله از مرز محله با مرزهایی که بر اساس عینیت تشخیص داده شده اند (مرز تاریخی و مرز بر اساس مصاحبه خانه به خانه) نزدیک است (تصویر ۸). همین طور، این مقایسه تأیید می کند که همچنان بین مرز محله در گذشته با مرز امروزی محله، تا حد زیادی تطابق وجود دارد. بنابراین با وجود تغییرات در گذر "زمان"، محله ماندگار علی قلی آقا امروزه نیز نزد ساکنان خود، همان جایی در شهر است که در گذشته و پیش از تغییرات مدرنیزاسیون بوده است.

مقایسه مرز تاریخی محله با مرز مطالعات «طرح تفصیلی منطقه یک اصفهان» نیز نکته مهمی را مشخص می سازد؛ این مرز در غرب و شمال، منطبق بر گذرها یا کوچه ها است (تصویر ۲)، در حالی که مرز تاریخی نشان می دهد که نه تنها احتمال انطباق مرز محله با گذرها و کوچه ها کم است، بلکه مرز محله غالباً گذرها و کوچه ها را قطع می کند. مرز محله بر اساس مصاحبه خانه به خانه و مرز ذهنی و همچنین مشاهدات مستقیم پژوهشگران از تعاملات محلی ساکنان محله نیز این موضوع را تأیید می کنند. لذا در مواردی که در مطالعات طرح تفصیلی، مرز محله منطبق بر گذرها و کوچه ها است، این مرز صحیح نیست.

اما مهم ترین نکته درباره چگونگی مرز محله، توسط "مرز تاریخی" مشخص شده؛ در واقع مرز تاریخی محله، از نظم پنهان موجود در بافت پرده برداشته است. بررسی ها نشان داده که در مجاورت بعضی از بن بست ها و دربندها، خانه هایی پشت به پشت خانه هایی دیگر در محله های مجاور وجود دارند؛ لذا مرز "مشخص" و "عینی" محله، از همین مکان عبور می کند. مرز محله بر اساس مصاحبه خانه به خانه

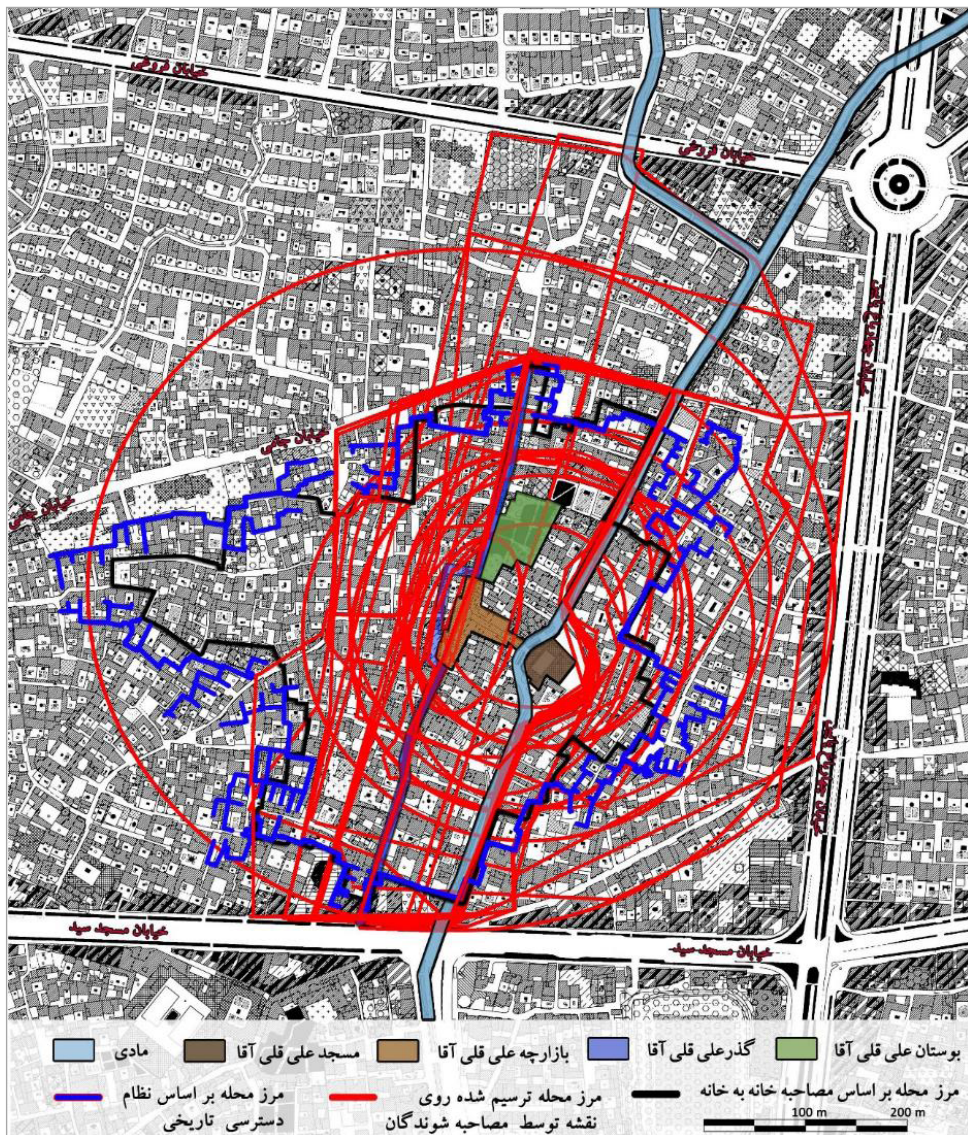
تصویر ۷. مرز محله بر اساس پرسش خانه به خانه بر روی نقشه GIS (آرشیو معاونت شهرسازی شهرداری اصفهان، ۱۳۸۵) به روز شده توسط پژوهشگران

دارد که مرزی "مشخص" برای این محله‌ها قائل نیست؛ در حالی که نتایج این پژوهش، صحت این مدعا را زیر سؤال می‌برند. بررسی این منابع نشان می‌دهد که در آنها، تأکید بر "در هم تنیدگی" (قاسمی، ۱۳۸۴: ۱۲۴)، "هم‌پوشانی" (نقه‌الاسلامی و امین‌زاده، ۱۳۹۲: ۴۱) و "امتزاج" و "پیوستگی" (محمدی‌زاده و همکاران، ۱۳۹۷: ۴۰) محله‌ها وجود دارد. هر چند چنین ویژگی‌هایی در محله‌های بافت تاریخی شهرهای ایران دارای اهمیت زیادی است، اما به نظر می‌رسد به‌علت تأکید زیاد بر پیوسته بودن محله‌ها، در این مطالعات، وجود مرز "مشخص" برای محله‌های تاریخی شهرهای ایران مغفول مانده است.^{۱۳}

در بسیاری از جاهای محله، وجود این مرز "مشخص" و "عینی" را تأیید می‌کند. از طرف دیگر، در گذرهای اصلی و کوچه‌های محله، که مرز "مشخصی" یافت نشد، می‌توان "حدود" محله را تحت تأثیر مرز "مشخص" و "عینی" محله تعیین نمود. صحت این موضوع، به‌وسیله داده‌های حاصل از مرزهای ذهنی ترسیم‌شده توسط ساکنان محله و مرز محله بر اساس مصاحبه خانه به خانه تأیید می‌شود.

مطلب مهم دیگر، از مقایسه مباحث ارائه‌شده در این مقاله با بخشی از پژوهش‌های پیشین به‌دست می‌آید. همان‌طور که در قسمت "مبانی نظری" اشاره شد، در ادبیات شهرسازی موجود درباره محله‌های تاریخی شهرهای ایران، نگرشی وجود

تصویر ۸. مرز ذهنی محله علی قلی آقا، ترسیمی توسط مصاحبه‌شوندگان بر روی نقشه GIS (آرشیو معاونت شهرسازی شهرداری اصفهان، ۱۳۸۵) به‌روز شده توسط پژوهشگران

نتیجه‌گیری

مقاله حاضر، به موضوع مرز در محله‌های واقع در بافت تاریخی شهرهای ایران پرداخته است. اهمیت این موضوع هم در بعد پژوهشی و هم در بعد کاربردی، بر کسی پوشیده نیست و بر همین مبنا در ادبیات شهرسازی، مطالعات فراوانی در این رابطه انجام شده‌اند. اما بررسی پیشینه پژوهش مشخص نمود که همچنان معلوم نیست مرز بین محله‌ها در این بافت‌ها به صورت "مشخص" وجود دارد یا اینکه به صورت "مبهم" و "تدریجی" است. همین نکته، پرسش اصلی این پژوهش را شکل داد؛ مرز محله‌ها در بافت تاریخی شهرهای ایران چگونه قابل تشخیص است؟ این مقاله با انتخاب محله ماندگار علی‌قلی‌آقا در بافت تاریخی شهر اصفهان به عنوان نمونه پژوهشی و با استفاده از روش تحقیق کیفی "تحلیل محتوای عرفی"، به این پرسش مهم پرداخته است. به این منظور، مرز این محله، از سه طریق مورد بررسی قرار گرفت؛ کشف مرز تاریخی محله بر اساس ساختار دسترسی تاریخی و عناصر شاخص محله، کشف مرز محله بر اساس مصاحبه خانه به خانه، مرزهای ذهنی ترسیم‌شده توسط ساکنان محله. در این میان، روشی که جهت کشف "مرز تاریخی" محله استفاده شده، کلید پاسخ به پرسش اصلی این مقاله است. این روش، "نظم پنهان" در بافت تاریخی را به خوبی نشان داده و در واقع، روشی بدیع را جهت یافتن مرز "عینی" محله در بافت تاریخی شهرهای ایران ارائه کرده است. نکته مهم این است که نتایج حاصل از بررسی دیگر مرزها، صحت دستاوردهای حاصل از کشف مرز تاریخی محله را تأیید می‌کنند.

در مجموع، یافته‌های حاصل از کشف مرز تاریخی و انطباق این یافته‌ها با دیگر مرزها، سه نتیجه را در پی داشته است: نخست اینکه استفاده از روش‌های کیفی و پرداختن به مرز ذهنی و عینی در تشخیص مرز محله‌های بافت تاریخی شهرهای ایران، کارا و مهم هستند، دوم اینکه مرز محله‌ها در بافت‌های تاریخی، غالباً منطبق با راسته اصلی و کوچه‌های محله نیست، بلکه آن را قطع می‌کند، سوم و مهم‌ترین اینکه مرز محله‌ها در بافت تاریخی شهرهای ایران، تحت تأثیر ساختار دسترسی تاریخی بوده و در جاهایی، بیشتر در مجاورت بن‌بست‌ها و دربندها، کاملاً "مشخص" و "عینی" است. در جاهای دیگر، غالباً در مجاورت گذرهای اصلی و کوچه‌های محله، دارای حدود "مشخصی" است که کاملاً تحت تأثیر مرز "مشخص" و "عینی" قرار دارد.

نتایج به دست آمده در این مقاله می‌توانند در پژوهش‌های آتی در هر دو بستر کاربردی و نظری مورد استفاده قرار گیرند. برای نمونه، در بستر کاربردی، با عنایت به روش کشف مرز تاریخی محله‌ها در این مقاله، می‌توان مرز تاریخی تمامی محله‌های بافت تاریخی شهر اصفهان و حتی دیگر شهرهای ایران را کشف نموده و نتایج آن را در طرح‌های مختلف اجرایی در بافت تاریخی استفاده کرد و به این طریق، کیفیت بافت‌های تاریخی را ارتقا داد. در مطالعات نظری هم می‌توان با الهام از روش کشف مرز ذهنی محله، به مطالعه جنبه‌های مختلف ذهنیت ساکنان از محله‌های بافت تاریخی پرداخت و با مقایسه آنها با جنبه‌های عینی، به شناخت عمیق‌تری از بافت تاریخی شهرهای ایران دست یافت.

پی‌نوشت

۱. لازم به ذکر است در طرح‌های جامع و تفصیلی، اولویت، با امنیت شهروندان در تقابل با خیابان‌ها است؛ لذا واحد برنامه‌ریزی، بر اساس محدوده‌های بلوک‌های شهری بوده و برای محاسبه سرانه‌های وضع موجود و طرح پیشنهادی بلوک‌های شهری ملاک است. از این‌رو، عملاً در این دسته از مطالعات، به موضوع «مرز محله» به‌طور عمیق پرداخته نشده است.
۲. به‌طور مشخص ترسیمات دستی دکتر باقر آیت‌اله زاده شیرازی درباره حدود محلات تاریخی اصفهان نیز در این بخش بررسی شده است.
۳. در واقع، مرزی که از محله در مطالعات "سیروس شفق" (۱۳۸۱) و "ضوابط طرح تفصیلی طرح جامع اصفهان" (۱۳۶۴) ترسیم شده (این دو مرز منطبق بر هم هستند)، شامل چندین محله مجاور محله علی‌قلی‌آقا است و از این‌رو دقیق نیست. مرز ترسیمی در «طرح بهسازی و سامان‌دهی مرکز محله علی‌قلی‌آقا» (۱۳۷۸) نیز دقیقاً منطبق بر گذرهای محله است و به این دلیل صحیح نیست.

۴. تصویر ۲، بر اساس تصاویر ۵-۴ [عنوان تصویر: «نحوه استقرار مراکز محلات منطقه تاریخی» (مهندسین مشاور نقش جهان پارس، ۱۳۷۱: ۴۳)] ترسیم شده است. این تصویر، در بخش ۴-۱ [عنوان بخش: «مشخصات و ویژگی‌های کلی منطقه تاریخی» (همان: ۳۴)] مطالعات طرح تفصیلی منطقه یک آورده شده است. با توجه به عنوان تصویر و عنوان بخش، در تصویر مذکور، «وضعیت موجود» محدوده محلات تاریخی شهر اصفهان ترسیم شده و طرح پیشنهادی نیست؛ در متن گزارش هم این نکته صراحتاً آورده شده است (همان: ۳۹).
۵. این نقشه‌ها، قدیمی‌ترین منبعی بوده که با دقت بالایی ترسیم شده‌اند (قابل دسترسی در آرشیو "سازمان نوسازی و بهسازی شهر اصفهان").
۶. صحنه‌ها، فضایی باز و نیمه‌عمومی است که در مجاورت ورودی چند خانه در بافت تاریخی شهر اصفهان قرار دارد.
۷. دربند، فضایی مسقف و نیمه‌خصوصی است که در مجاورت ورودی چند خانه در بافت تاریخی شهرهای ایران قرار دارد.
۸. پیش از انجام این پژوهش نیز مهندس «احمد منتظر» در سال ۱۳۶۶ در خصوص «محله جماله» اصفهان، به این ویژگی مرز محله‌های تاریخی اشاره کرده است. در پژوهش حاضر نیز در مصاحبه‌های انجام‌شده با ساکنان محله علی‌قلی‌آقا، مجدداً این نکته کشف شد.
۹. تعداد نمونه‌ها در این قسمت باید به‌صورتی باشد که از تمامی انواع همسایگی‌های واقع در محدوده، حداقل یک واحد مسکونی در مصاحبه شرکت نماید. نمونه‌گیری با چنین مشخصاتی در همسایگی‌های مجاور دربندها و بن‌بست‌ها، نیاز به دقت بیشتری دارد؛ از این‌رو جهت پیدا کردن تعداد بهینه نمونه‌گیری، تعداد واحدهای مسکونی ۳۳ همسایگی، از نوع بن‌بست و دربند شمرده شدند. این شمارش نشان داد که به‌طور متوسط، ۶/۹ واحد مسکونی در این نوع همسایگی وجود دارد و بیشترین فراوانی، مربوط به فراوانی شش است؛ لذا به‌زای هر شش واحد مسکونی، حداقل یکی مورد پرسش قرار گرفت (مجموعاً ۳۹ واحد مسکونی).
۱۰. پرسش‌های مصاحبه‌ها، با "رویکرد راهنمایی کلی" طراحی شده‌اند. پیش از انجام مصاحبه‌ها، در سه نوبت، "مصاحبه آزمایشی" با ساکنان محله انجام شد.
۱۱. "تصادفی بودن" نمونه‌گیری، طبعاً به‌دلیل افزایش اعتبار نمونه‌گیری است. "هدفمندی" نیز در این نمونه‌گیری مهم است. این هدفمندی، دو بعد دارد؛ اول اینکه مصاحبه‌شوندگان از ساکنان محله علی‌قلی‌آقا باشند، دوم اینکه هر کدام از گروه‌های سنی را در بر بگیرند. گروه‌های سنی، بر مبنای استاندارد «مرکز آمار ایران» (۱۳۹۵) دسته‌بندی شده‌اند.
۱۲. با توجه به مشترک شدن پاسخ‌ها در بین مصاحبه‌شوندگان و "اشباع" داده‌ها، مجموعاً ۴۲ نفر مصاحبه شدند.
۱۳. در کنار عوامل یادشده، در بعضی از مطالعات، تأکیدی بر تفکیک بین محله‌های تاریخی و غیرتاریخی شهرهای ایران نشده است [برای نمونه نگاه کنید به کتاب "اهل کجا هستیم؟" (قاسمی، ۱۳۸۴)] و همین نکته می‌تواند یکی دیگر از دلایلی باشد که در این منابع برای محلات تاریخی، مرز "مشخص" قائل نیستند.

منابع و مآخذ

- آرشیو معاونت شهرسازی شهرداری اصفهان (۱۳۸۵).
- اداره کل مسکن و شهرسازی استان اصفهان (۱۳۶۷). «طرح جامع دوم شهر اصفهان». اصفهان: اداره کل مسکن و شهرسازی استان اصفهان، وزارت مسکن و شهرسازی.
- _____ (۱۳۷۲). «طرح بهسازی محله جماله اصفهان». اصفهان: اداره کل مسکن و شهرسازی استان اصفهان، وزارت مسکن و شهرسازی.
- بحرینی، سید حسین و فروغی‌فر، مهران (۱۳۹۵). انسجام‌بخشی کالبدی به محدوده مرکزی شهر شیراز ارائه راهکارهای طراحی شهری به منظور افزایش انسجام کالبدی بر اساس نظریه پیچیدگی. هویت شهر، ۱۰ (۲۸)، ۱۸-۵.
- بدری‌زاده، محمد علی؛ وافی، محمد حسین و منتظر، احمد (۱۳۷۴). بررسی و تحلیل طرح‌های شهری اصفهان در رابطه با بافت کهن. اثر، ۲ (۲۶-۲۷).
- برون، وحیده؛ براتی، ناصر و شاهچراغی، آزاده (۱۳۹۵). تعریف قلمرو محلات: تحلیلی مفهومی با تأکید بر ابعاد روانی-ادراکی و ارائه مدل مفهومی. مدیریت شهری، (۴۲)، ۳۲۶-۳۱۳.
- پوراحمد، احمد؛ قدمی، مصطفی و جهان‌محمدی، غلامرضا (۱۳۸۴). بررسی روش‌های محله‌بندی شهری (مطالعه موردی: شهر نوشهر و کلاردشت). فصل‌نامه جغرافیایی سرزمین، ۲ (۸)، ۵۰-۳۷.
- توسلی، محمود (۱۳۶۹). اصول و روش‌های طراحی شهری و فضاهای مسکونی در ایران. چاپ اول، تهران: مرکز مطالعات و تحقیقات شهرسازی و معماری.

- ثقه‌الاسلامی، عمیدالاسلام و امین‌زاده، بهناز (۱۳۹۲). بررسی تطبیقی مفهوم و اصول به‌کار رفته در محله ایرانی و واحد همسایگی غربی. هویت شهر، ۱۳ (۷)، ۳۳-۴۵.
  - حبیبی، سید محسن (۱۳۹۷). از شار تا شهر، تحلیلی تاریخی از مفهوم شهر و سیمای کالبدی آن. چاپ شانزدهم، تهران: دانشگاه تهران.
  - حسینی، سید فخرالدین و سلطانی، مهرداد (۱۳۹۷). تحلیل تطبیقی مفهوم محله در نظام سنتی شهرهای ایران با الگوهای مشابه (جایگزین) دوره معاصر. باغ نظر، ۱۵ (۶۰)، ۱۵-۲۸.
  - سازمان نوسازی و بهسازی شهر اصفهان (۱۳۷۸). «طرح بهسازی و سامان‌دهی مرکز محله علی‌قلی آقا». اصفهان: شهرداری اصفهان، سازمان نوسازی و بهسازی شهر اصفهان، مدیریت بافت قدیم سازمان.
  - شفقی، سیروس (۱۳۸۱). جغرافیای اصفهان. چاپ دوم، اصفهان: دانشگاه اصفهان.
  - شهرداری اصفهان (۱۳۶۴). «صوابط طرح تفصیلی طرح جامع اصفهان». اصفهان: شهرداری اصفهان، با همکاری انجمن مهندسیین معمار اصفهان.
  - _____ (۱۳۸۵). «طرح بازنگری طرح تفصیلی». اصفهان: شهرداری اصفهان.
  - شبیه، اسماعیل (۱۳۹۶). با شهر و منطقه در ایران. چاپ پنجم، تهران: دانشگاه علم و صنعت.
  - طبسی، محسن (۱۳۸۱). بازخوانی وقف‌نامه و بررسی کالبدی مرکز محله علی‌قلی آقا. صفه، ۱۲ (۳۵)، ۹۳-۱۲۱.
  - عبدالهی، مجید؛ صرافی، مظفر و توکلی نیا، جمیله (۱۳۸۹). بررسی نظری مفهوم محله و بازتعریف آن با تأکید بر شرایط محله‌های شهری ایران. پژوهش‌های جغرافیایی انسانی، (۷۲)، ۱۰۳-۸۲.
  - قاسمی، مروارید (۱۳۸۴). اهل کجا هستیم؟. چاپ اول، اصفهان: خاک.
  - قدمی، مصطفی (۱۳۸۳). پیشنهاد روش ترکیبی در فرآیند محله‌بندی شهری. همایش توسعه محله‌ای، توسعه شهر تهران. تهران: شهرداری تهران. ۶۰۳-۶۲۴.
  - قرشی، سیده مائده؛ ازکیا، مصطفی و مهدوی، سید محمدصادق (۱۳۹۴). بازتعریف جامعه‌شناختی مفهوم محله از نگاه ساکنان: مطالعه پدیدارشناسی محله کن منطقه ۵ شهر تهران. توسعه محلی، ۷ (۲)، ۲۴۰-۲۲۱.
  - محمدی‌زاده، نسرین؛ ماجدی، حمید و سعیده زرآبادی، زهرا سادات (۱۳۹۷). ارائه الگوی مفهومی از معیارهای انسجام و امتزاج در بافت محلات تاریخی با یکدیگر (نمونه موردی: محلات بافت تاریخی کرمان، منطقه ۱). باغ نظر، ۱۵ (۶۱)، ۳۹-۵۲.
  - مرکز آمار ایران (۱۳۹۵). راهنمای مقدماتی طبقه‌بندی‌های استاندارد بین‌المللی سن. چاپ اول، تهران: مرکز آمار ایران، معاونت برنامه‌ریزی و نظارت راهبردی.
  - مسعود، محمد؛ مدنی، فروغ و بهاره، تدین (۱۳۹۲). دست‌یابی به شاخص‌های کیفی برای الگوگیری از منظر بافت‌های تاریخی در توسعه‌های پیرامون؛ نمونه موردی محله علی‌قلی آقا اصفهان. برنامه‌ریزی فضایی، ۳ (۴)، ۱۹-۳۶.
  - مهندسیین مشاور ارگانیک (۱۳۵۰). «طرح جامع ارگانیک». اصفهان: سازمان برنامه.
  - _____ (۱۳۵۷). «طرح تفصیلی ارگانیک». اصفهان: سازمان برنامه.
  - مهندسیین مشاور کوکس (۱۳۴۰). «طرح کوکس». اصفهان: دفتر فنی وزارت کشور.
  - مهندسیین مشاور نقش جهان پارس (۱۳۷۱). «طرح تفصیلی اصفهان، منطقه یک». اصفهان: اداره کل مسکن و شهرسازی استان اصفهان.
- Bassi, E. (2015). Divided Sarajevo: space management, urban landscape and spatial practices across the boundary. *Europa Regional*, 22 (3-4), 101-113.
  - Carter McKee, K. (2014). **Genius Loci of the Athens of the North: the cultural significance of Edinburgh's Calton Hill**. Edinburgh: University of Edinburgh.
  - Coulton, C. (2012). Defining Neighborhoods for Research and Policy. *Cityscape: A Journal of Policy Development and Research*, 14 (2), 231-236.
  - Hall, M. (2013). Regeneration and Cultural Quarters. **The Routledge Handbook of Cultural Tourism**. Smith, M. K. & Richards, G. (Eds.). Abingdon: Routledge. 332-338.

- Hsieh, H. F. & Shannon, S. E. (2005). Three Approaches to Content Analysis. *Qualitative Health Research*, 15 (9), 1277-1288.
- Kearney, H. L. (2017). **Mapping modernity: the London Postal Map of 1856**. London: Royal College of Art.
- Khadem Moakhar, E.; Gharaei, F.; Ghasemi Esfahani, M. & Khadem, H. (2015). Identifying the Effect of the Old Neighborhoods Identity on the Consent of the Living Environment (Case Study: Ali-Gholi-Agha and Vali-Asr Neighborhood in Esfahan). *Cumhuriyet University Faculty of Science, Science Journal*, 36 (4), 421-431.
- Kondracki, N. L. & Wellman, N.S. (2002). Content analysis: Review of methods and their applications in nutrition education. *Journal of Nutrition Education and Behavior*, 34 (4), 224-230.
- Lynch, K. (1960). **The Image of the City**. Cambridge MA: MIT Press.
- Relph, E. (1976). **Place and Placelessness**. London: Pion Ltd.
- Rink, B. (2016). Quartering the City in Discourse and Bricks: Articulating Urban Change in a South African Enclave. *Urban Forum*, 27 (1), 19-34.
- Sampson, R. J.; Morenoff, J. D. & Rowley T. G. (2002). Assessing Neighborhood Effects: Social Processes and New Directions. *Research, Annual Review of Sociology*, 28 (1), 443-478.
- Scott, J. & Sohn, C. (2018). Place-making and the bordering of urban space: Interpreting the emergence of new neighborhoods in Berlin and Budapest. *European Urban and Regional Studies*, 1 (17), 1-17.
- Seamon, D. (2000). Phenomenology, Place, Environment and Architecture: A Review of the Literature. <http://www.arch.ksu.edu/seamon/Seamon%202000%20review%20extended%20version%20Wapner%20et%20al.pdf> (Retrieved 11 Apr. 2017).
- Sun-Young, Rieh. (2003). Boundary and Sense of Place in Traditional Korean Dwelling. *Sungkyun*

Received: 2019/03/16

Accepted: 2019/08/27

Quarter Boundary in Historical Fabrics of Iranian Cities Case Study: Ali Gholi Agha Quarter, Isfahan

Shahead Maghreby* Ghasem Motalebi** Mahmoud Ghalehnoee***

Abstract

1

The boundary of quarter is among the subjects that have been widely addressed in urban planning and urban design research. Clearly, several studies have examined the issue of “quarter boundaries in the historical fabric of Iranian cities”, but the literature review shows that there are still ambiguities in this regard. There are two contradictory answers to this issue: one group of studies has set clear boundaries for quarters in the historical fabric of Iranian cities, while the other ones consider the boundaries of quarters in these fabrics to be vague and believe that each quarter will reach another quarter gradually. The purpose of this article is identifying the boundary of quarter in these fabrics. In this regard, Ali Gholi Agha quarter in the historical fabric of Isfahan was chosen as a case study and the qualitative research method of conventional content analysis was used. The boundary of Ali Gholi Agha quarter was studied in three ways of historical boundary, quarter boundary based on door-to-door interviews, and subjective boundary drawn by the inhabitants. Among these three ways, the historical boundary discovered based on the historical structure of access and quarter elements, shows the hidden order in the structure and provides a new method to discover the objective boundary of the quarter in the historical fabrics of Iranian cities. Interestingly, the accuracy of the achievements of this method is confirmed by two other boundaries. Finally, it is concluded that there is an objective boundary in some parts of the quarter. This boundary is often in dead ends and darbands (passes through the entrance of the houses in historic fabrics). Also, in the other parts of the quarter where there is no clear boundary, the boundary can be determined based on this objective boundary.

Keywords: Boundary, quarter, historical fabric, objectivity, subjectivity.

---

* PhD Student in Islamic Urban Design Major, Faculty of Architecture and Urban Design, Art University of Isfahan, Isfahan, Iran. shaheadm@gmail.com

** Associate professor, Faculty of Architecture, University of Tehran, Tehran, Iran. motalebi@ut.ac.ir

*** Associate professor, Faculty of Architecture and Urban Design, Art University of Isfahan, Isfahan, Iran. m.ghalehnoee@au.ac.ir